

Brief van de maand november 2010

Kindervreugd: "dat hy syn broer al even lyef het"

Portret van Catharina Hooft en haar min (Frans Hals)

De zeventiende eeuw kende veel kinder- en zuigelingensterfte. Elke zeventiende-eeuwer moet dit ooit van dichtbij meegemaakt hebben, aangezien de helft van alle geborenen de leeftijd van 18 jaar niet haalde. Wie een kind kreeg, wist dat de kans reëel was dat het dood en begraven zou zijn nog voor het de leeftijd van één jaar gehaald had. Dit en het feit dat kinderen vrij snel moesten opgroeien en sommigen onder hen al op vroege leeftijd de kost moesten gaan verdienen, kan het vermoeden wekken dat er toen zakelijker en afstandelijker naar kinderen werd gekeken dan nu. Maar zeventiende-eeuwers waren natuurlijk ook maar mensen en het ouderlijke instinct is sterk. Dat ook zij gewoon smolten voor hun kroost en hun kinderen met liefde en toewijding grootbrachten, mag blijken uit de brief van de Noord-Hollandse Grietje Jacobs Paal.

Grietje schrijft op 17 november 1671 naar haar man Jan Paal en haar zoon Jacob. Jan is schipper en is datzelfde jaar voor de kamer van Enkhuizen naar Batavia uitgevaren met het nieuwe schip de 'Opmeer'. Hij heeft zijn zoon Jacob meegenomen; waarschijnlijk om hem in het schippersvak op te leiden. Grietje en Jan hebben nog twee kinderen: Kristientje en Jan. Deze twee zijn thuis bij hun moeder gebleven. Bijna was het gezin uitgebreid met een vierde kind, want Grietje was zwanger toen Jan naar Batavia vertrok. Maar de schippersvrouw laat haar man weten dat hun nieuwe zontje al snel overleden is. Op 30 januari beviel ze van een gezond kind, maar op 20 maart werd het ziek. Tot haar verdriet, stierf het jongetje twee dagen later.

Oogappel

Grietje blijft echter niet te lang stilstaan bij het recente verlies. Haar twee andere kinderen eisen haar aandacht op en hun aanwezigheid doet haar duidelijk plezier. Ze besteedt lange passages aan nieuws over Jan en vooral over haar dochter Kristientje. Zij is haar oogappel en zoals het een trotse moeder betaamt, zorgt Grietje er altijd voor dat Kristientje om door een ringetje te halen is. 's Zondags draagt haar dochter parels en heeft ze een tipmuts op met oorijzertjes. Op gewone wekdagen draagt ze een schortje dat gemaakt is van een oud onderpak van haar vader en dat blijkbaar al is afgedragen door haar oudere broertje. Grietje beschrijft haar dochtertje verder als volgt: *"sy is soe blanck en roewanghe [rode wangen] als onse Yaco [Jacob] is, maer van oghe en wynbrave [wenkbrauwen] of het har vader is."* Ook is de moeder trots dat Kristientje de laatste tijd veel geleerd heeft:

"Sy leest [bidt] Onse Vader van buetenen en kan met Yan scol ga [school gaan]. Ock lyeste [liefste] mocht sy by har vader en broer een dach ae 6 wese, dan sou gly hore hoe dat sy prate kan"

Portret van een meisje in het blauw (Jan Cornelisz Verspronck)

Vertederende samenhang

Illustratie van een Faun-aap en Kapucijner-aapjes in 'Het leven der zoogdieren' van Alfred Edmund Brehm

De schippersvrouw laat weten hoe blij ze was in de brief van haar man te lezen dat alles met haar zoon Jacob ook goed gaat. Hij is immers nog zo jong en een tocht op zee is niet zonder gevaren, ook al houdt zijn vader een oogje in het zeil. Jacob heeft ook zelf een brief geschreven en daar is Grietje natuurlijk erg blij mee. Ze weet zo immers niet alleen dat hij het goed maakt, maar ook dat hij met zijn zus begaan is. Haar oudste zoon heeft in de brief

immers beloofd om ‘wat moois’ mee te brengen voor Kristientje. Het is echter niet alleen het oudste kind dat affectie toont voor zijn jongere broer en zus, maar alle kinderen van het gezin Paal geven veel om elkaar en jaloezie lijkt bij hen geen rol te spelen. Want wanneer Grietje aan Kristientje vertelt dat Jacob wat voor haar zal meebrengen, vraagt het kind niet alleen voor zichzelf een zijden rok en een zijden jakje, maar plaatst ze ook een mooie bestelling voor haar “*wyette [lieve] yan paal*”: een zijden pak en een aap. Zelfs wanneer hun moeder voor de grap de boel een beetje probeert op te stoken, kiezen de kinderen partij voor elkaar:

“Ick heb onse Yan vandach gheqelt [geplaagd] dat syn broer schryeft dat Krystyenty wat sal van har broer hebbe en Yan nyet. Mar Yan seydt dat hy syn broer al even lyef het [even lief heeft].”

Een zwijgend portret

Ook hun vader zien de kinderen erg graag en ze kunnen, net als Grietje, niet wachten tot hij terugkomt. Dat blijkt vooral uit een merkwaardige scène die Grietje in haar brief beschrijft. Ze vertelt dat ze regelmatig ziet dat Kristientje bij het schilderij van haar vader gaat staan en tegen het paneel probeert te praten, om dan steevast in tranen uit te barsten wanneer haar vader niks terugzegt:

“en dan gaet sy by het bordh en roep: myn lyeve vader kom tus [thuis] by onse wyette [lieve] moeder en by ul dochter Krystyentyen Paals! En dan aen het graeyen [huilen]: myn vader is doot, hy spryck nijet voor my het woort. Soe menmael met aendach van my aenghesyen [dit heb ik vaak aandachtig gadeslagen].”

Een hecht gezin

Het gezin Paal vormt duidelijk een hecht geheel. De moeder is onmiskenbaar dol op al haar kinderen en wil alleen maar het beste voor hen – ook al plaagt ze haar zoon Jan, ze vraagt haar man toch dringend om ook voor hem iets op te sturen, zodat hij zich niet uitgesloten voelt. De drie kinderen zijn op hun beurt ook gek op elkaar en op hun ouders. Ook al moet de oudste zoon op jonge leeftijd mee met zijn vader gaan varen, we hebben duidelijk niet te maken met mensen die hun kinderen louter als extra kostwinners beschouwen. Integendeel, de drie kantjes tellende brief is een aaneenschakeling van vertederde stukjes over Jacob, Jan en Kristientje. Hier geldt duidelijk: waar het hart van vol is, loopt de mond van over.

Een jongen en een meisje met kat en een aaltje (Judith Leyster)

Referentie: Bakker N., Noordman J. en M. Rietveld-Van Wingerden (2006) Vijf eeuwen opvoeden in Nederland: idee en praktijk, 1500-2000.

De brief bevindt zich in doos HCA 30-228. Een eerste transcriptie werd binnen Wikiscripta Neerlandica gemaakt door Puck van Rijn-Wijnschenk Dom . De toelichting bij deze brief van de maand werd verzorgd door Judith Nobels.